

УДК 657.432

Б.Г. Шелегеда

Донецький національний технічний університет, г. Донецьк

ДЕБІТОРСЬКА Й КРЕДИТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ: СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ

У статті розкрито основні дефініції положень визначення «дебіторська заборгованість» та «кредиторська заборгованість». Охарактеризовано типи політик щодо формування й погашення дебіторської заборгованості. Проаналізовано основні напрями та інструментарій управління заборгованостями на підприємствах житлово-комунального комплексу. Надано рекомендації щодо застосування принципів управління заборгованістю на підприємствах житлово-комунального комплексу.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість, підприємства житлово-комунального комплексу, управління заборгованістю на підприємствах житлово-комунального комплексу, резерв сумнівних боргів.

Постановка проблеми

В умовах трансформаційних процесів України на підприємствах житлово-комунального комплексу (ЖКК) важливого значення набуває заборгованість, яка впливає на їх розвиток. Слід вказати, що зростання заборгованості призводить до зниження основних показників діяльності, зростання негативних процесів та деформацій. У таких умовах виникає необхідність розробки заходів щодо збільшення ефективності управління заборгованістю на підприємствах ЖКК.

Метою дослідження є систематизація теоретико-методичних підходів до визначення заборгованості на підприємствах житлово-комунального комплексу, виявлення особливостей її управління на сучасному етапі економічних перетворень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вирішенням проблем створення та інкасації заборгованості на підприємствах, її управлінням займалися вчені: Р. Брейли, С. Марс, Ю. Брігхем та Л. Гапенські, Л. Павлов, І. Сергеев, Н. Тарасенко, Н. Ткаченко та ін.

Поряд з цим, залишаються не вирішеними актуальні завдання щодо управління заборгованістю на підприємствах житлово-комунального комплексу, забезпечення ефективності її формування та погашення.

Виклад основного матеріалу

На підприємствах житлово-комунального комплексу заборгованість складається із

дебіторської та кредиторської заборгованостей. У результаті аналізу існуючих наукових досліджень доведено, що відсутні єдині підходи до її визначення.

Дебіторська заборгованість характеризується сумою заборгованості суб'єктів господарювання (дебіторів) підприємству на відповідну дату. У цьому контексті дебіторами визнаються юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів [1]. Розділяють подібну точку зору Ю. Брігхем та Л. Гапенські [2, с. 289], які фокусують увагу на представленні дебіторської заборгованості як суми, очікувані до надходження або заборгованість від клієнтів за вже продані товари на певну дату. Н. Ткаченко, при визначенні дебіторської заборгованості, базується на положеннях ПСБО 10 «Дебіторська заборгованість» [3, с. 240-261]. Особливу увагу вона приділяє характеристиці сумнівній та довгостроковій дебіторській заборгованості. Сумнівна дебіторська заборгованість визначається як заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги, відносно якої є ризик неповернення. При характеристиці сутності довгострокової дебіторської заборгованості Н. Ткаченко фокусує увагу на особливостях операційного циклу та періоду її погашення (більше 12 місяців).

При визначенні дебіторської заборгованості заслуговує на увагу точка зору Н. Тарасенко, яка розглядає дебіторську заборгованість як заборгованість підприємств, організацій, осіб даному підприємству, і є безвідсотковою позицією клієнтам, розмір якої визначається умовами

підприємства щодо здійснення відповідних розрахунків [4, с. 38].

Розділяючи положення представників цього підходу, О. Лишиленко до критеріїв визнання дебіторської заборгованості відносить: ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних витрат та достовірності визначення її суми [5, с. 220].

І. Сергеев, виділяючи в структурі дебіторської заборгованості, визначає її як кошти в розрахунках, який є одним з їх ліквідних елементів [6]. У цьому контексті відзначимо, що для забезпечення інкасації дебіторської заборгованості необхідно створити відповідні умови та здійснити управлінські дії щодо своєчасного повернення грошових коштів із заборгованості. Відповідно до представленого підходу показовою є точка зору В. В. Ковальова [7, 8], який визначає дебіторську заборгованість як елемент оборотного капіталу. Подібну точку зору розділяє Г. М. Колпакова [9].

Досліджуючи особливості формування й погашення дебіторської заборгованості О. В. Єфимова [10] і Р. Дж. Родригес [11], стверджують, що представлена заборгованість є елементом оборотного капіталу й впливає на його формування, рух і використання, створення якої спрямовано на збільшення продажу і самого капіталу. Особливе місце серед представників цього підходу займають Р. Брейли, С. Марс [12, с. 328], які вказують на важливість формування й інкасації дебіторської заборгованості, як важливого елементу оборотного капіталу.

Л. Павлова, характеризуючи сутність дебіторської заборгованості, виділяє причини її виникнення: прострочка платежів, недостачі, розтрата, порча цінностей та ін. [13, с. 438].

На відміну від попередніх дослідників, Г. Савицька вказує на необхідність вивчення динаміки, складу, причин та давності виникнення дебіторської заборгованості, встановленню нереальних для повернення сум або сум, по яких закінчився строк давності [13].

Поряд з цим, Є. Стоянова відносить цю заборгованість до активів, які швидко реалізуються і на управління якої впливають наступні фактори: характеристика та структурування покупців залежно від виду продукції, обсягу виконаних робіт, наданих послуг, фінансового стану, особливості кредитних взаємовідносин і умов продажу; забезпечення моніторингу розрахунків з дебіторами, оцінка стану та структури дебіторської заборгованості; аналіз і планування грошових потоків з урахуванням коефіцієнтів інкасації [14, с. 352-356].

У концепції визначення дебіторської заборгованості, важливого значення має точка зору І. А. Бланка, який запропонував комплексний підхід

щодо управління дебіторською заборгованістю, в контексті якого важливого значення набуває управління поточною дебіторською заборгованістю, яка визначається заборгованістю юридичних та фізичних осіб відповідних сум грошових коштів та їх еквівалентів підприємству, що виникає в ході нормального операційного циклу або може бути погашена протягом одного року. При цьому він визначає наступні типи кредитної політики:

- консервативний, який полягає у мінімізації кредитного ризику, внаслідок обмеження кола споживачів, що отримують продукцію в кредит, скорочення термінів надання кредиту, зменшення суми дебіторської заборгованості, використання договірних умов, які посилюють контроль за поверненням заборгованості;

- помірний, що характеризує умови формування й повернення дебіторської заборгованості на основі забезпечення прийнятого на підприємстві середнього рівня кредитного ризику й термінів інкасації;

- агресивний, який спрямований на максимізацію додаткового прибутку за рахунок розширення обсягів реалізації продукції в кредит, при наявності високого ризику створення довгострокової дебіторської заборгованості. Для реалізації цієї політики необхідно використовувати кредит на більше коло споживачів і партнерів, створення більш пільгових умов в частині періоду кредитування, вартості кредиту, додаткових умов щодо продовження кредитування та ін. [15, 16].

Ю. Бригхем і Л. Гапенські [див. 2, с. 22] розглядають дебіторську заборгованість під призвою стимулювання попиту на продукцію, формуючи або погашаючи яку компанії залучають у господарський оборот більшу кількість покупців, надаючи їм товарний кредит, що може призвести до підвищення результативності діяльності.

Отже, дебіторська заборгованість, яка формується на підприємствах житлово-комунального комплексу є заборгованість споживачів житлово-комунальних послуг, інших зацікавлених осіб, яка створена та погашається на підприємствах ЖКК й впливає на їх розвиток.

Документом, у якому охарактеризовані підходи до визначення кредиторської заборгованості, її структури є Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» [17]. Згідно з нього зобов'язання визнається, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення. Якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, то його сума включається до складу доходу звітного періоду. Відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні

вимоги до фінансової звітності» [3] зобов'язання представляє собою заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій, погашення якої у майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.

На противагу від представлених визначень, у Господарському Кодексі України при характеристиці зобов'язань особлива увага фокусується на забезпеченні взаємовідносин між суб'єктами, які взаємодіють у процесі формування й погашення заборгованості, тобто зобов'язання це правовідносини, коли одна сторона (боржник) зобов'язана здійснити в інтересах другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його зобов'язання.

Таким чином, кредиторська заборгованість підприємств житлово-комунального комплексу визначається як заборгованість цих підприємств іншим зацікавленим особам, що взаємодіють у ЖКК, яка призводить до зміни економічних вигод, яка, з одного боку, виступає відповідним кредитом суб'єкту господарювання, з іншого, може бути фактором, що поглиблює негативні процеси.

Для забезпечення управління дебіторською й кредиторською заборгованостями на підприємствах житлово-комунального комплексу застосовуються інструментарій, спрямований на створення резерву сумнівних боргів, як суми зниження ризику щодо формування й погашення безнадійної дебіторської заборгованості, що негативно впливає на платоспроможність підприємств житлово-комунального комплексу. У процесі формування й використання резерву сумнівних боргів виникають методологічні проблеми пов'язані із віднесенням сум резерву до складу витрат. Зокрема, в діючих вітчизняних стандартах резерв сумнівних боргів відображається в складі інших операційних витрат. Проте, в Міжнародних стандартах фінансової звітності суми резерву сумнівних боргів акумулюються у витратах на збут. Отже, для вирішення цієї складної методологічної проблеми необхідно уніфікувати положення вітчизняних і міжнародних стандартів. Для створення резерву сумнівних боргів на вітчизняних підприємствах використовуються методи: абсолютної суми, які визначаються шляхом аналізу окремого дебітора; коефіцієнту сумнівності, який розраховується на основі визначення питомої ваги безнадійного боргу, класифікації дебіторської заборгованості за строками непогашення й визначення середньої питомої ваги представного боргу. Алгоритм визначення резерву сумнівних боргів визначено

Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» відповідно до якого резерв сумнівних боргів визначається множенням коефіцієнту сумнівності відповідно до частки безнадійних боргів у чистому доході на суму залишку дебіторської заборгованості на початок року [18]. У цілому створення резерву сумнівних боргів, окрім забезпечення підґрунтя для погашення безнадійної дебіторської заборгованості, надає інформаційний базис інвесторам щодо впевненості ведення управліннями підприємства політики формування й погашення дебіторської заборгованості. Таким чином, створення резерву сумнівних боргів дає можливість знизити ймовірність формування безнадійної дебіторської заборгованості й інвестиційну впевненість інвесторам щодо здійснення політики в сфері управління заборгованістю;

Для забезпечення управління заборгованістю на підприємствах житлово-комунального комплексу застосовуються наступні принципи: правильність вибору форми заборгованості з метою мінімізації відсоткових виплат на покупку матеріальних цінностей; встановлення найбільш зручної форми банківського чи комерційного кредиту та його строку; недопущення утворення й зростання простроченої заборгованості [19].

Висновки

Таким чином, у результаті дослідження визначено, що заборгованість підприємств житлово-комунального комплексу складається із дебіторської й кредиторської заборгованостей, які впливають на розвиток підприємств ЖКК, мають певні особливості та напрями управління, та мають відповідний інструментарій формування й погашення.

Література

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затверджене Наказом Мініфіну №237 від 8.10.99.
2. Бригхем Ю. Финансовый менеджмент. Т. 1: Пер с англ. // Ю. Бригхем, Л. Гапенски. – СПб.: Экономическая школа, 1998. – 497 с.
3. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України: Підручник для студентів вищ. навч. закл. екон. спец. – 5-те вид., доп. і перероб. / Н. М. Ткаченко. – К.: А.С.К., – 2000. – 784 с.
4. Тарасенко Н. В. Економічний аналіз діяльності промислового підприємства. – 2-ге вид., стер. / Н. В. Тарасенко. – К.: Алерта, 2003. – 485 с.
5. Лишиленко О. В. Бухгалтерський облік: Навчальний посібник, 2-ге видання // О. В. Лишиленко. – Київ, 2004. – 628 с.

6. Сергеев И. В. Экономика предприятия / И. В. Сергеев. - М.: Финансы и статистика, 1999. - 304 с.
7. Ковалев В. В. Управление финансами // В. В. Ковалев. - М.: ФБК-Пресс, 1998. - 160 с.
8. Ковалев В. В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчётности // В. В. Ковалев. - М.: Финансы и статистика, 1996. - 432 с.
9. Колпакова Г. М. Как управлять дебиторской задолженностью Текст. / Г.М. Колпакова. М.: Современная экономика и право, 2000. - 312 с.
10. Ефимова О. В. Анализ финансовой отчетности. - 4-е изд., перероб. и доп. // О. В. Ефимова. - М.: Изд-во «Бухгалтерский учет», 2002. - 528 с.
11. Родригес Р. Дж. Финансовые институты и рынки: Учебник / Пер. 2-го амер. издания // Р. Дж. Родригес. - М.: Издательство «Дело и Сервис», 2003. - 688 с.
12. Брейли Р., Марс С. Принципы корпоративных финансов. 2-е рус. изд.: Пер. с англ. // Р. Брейли, С. Марс. - М.: Олимп-Бизнес, 2008. - 1008 с.
13. Савицкая Г. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия : 4-е изд., перераб. и доп. / Г. В. Савицкая. - Минск: ООО «Новое знание», 2000. - 688 с.
14. Стоянова Е.С. Финансовый менеджмент: теория и практика: Учебник / Е.С. Стояновой. - М.: Перспектива, 2000. - 656 с.
15. Бланк И. А. Финансовый менеджмент: Учебный курс. - 2-е изд., перераб. и доп. // И. А. Бланк. - К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. - 656 с.
16. Бланк И. А. Стратегия и тактика управления финансами // И. А. Бланк. - К.: МП «ИТЕМ лтд», «СПАДЕФ Украина», 1996. - 534 с.
17. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання», затверджене Наказом Міністерства №20 від 31 січня 2000 р.
18. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затверджене Наказом Міністерства №237 від 8.10.99.
19. Дзюба Р. Г. Теоретичні основи управління кредиторською заборгованістю // Р. Г. Дзюба. Електронний варіант. Режим доступу: http://www.rusnauka.com/18_DNI_2010/Economics/69427.doc.htm.

Автор: ШЕЛЕГЕДА Белла Григорівна
Донецький національний технічний університет, Донецьк,
доктор економічних наук, професор.
E-mail - abork@mail.ru

ДЕБИТОРСКАЯ И КРЕДИТОРСКАЯ ЗАДОЛЖЕННОСТИ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОГО КОМПЛЕКСА: СУЩНОСТНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ И ОСОБЕННОСТИ УПРАВЛЕНИЯ

Б.Г. Шелегеда

В статье раскрыты основные дефиниции положений определения «дебиторская задолженность» и «кредиторская задолженность». Охарактеризовано типы политик касательно формирования и погашения дебиторской задолженности. Проанализировано основные направления и инструментарий управления задолженностями на предприятиях жилищно-коммунального комплекса. Предоставлено рекомендации по использованию принципов управления задолженностью на предприятиях жилищно-коммунального комплекса.

Ключевые слова: дебиторская задолженность, кредиторская задолженность, предприятия жилищно-коммунального комплекса, управление задолженностью на предприятиях жилищно-коммунального комплекса, резерв сомнительных долгов.

RECEIVABLE AND PAYABLE ACCOUNTS ON ENTERPRISES OF UTILITIES COMPLEX: ESSENTIAL CHARACTERISTICS AND FEATURES OF MANAGEMENT

B.G. Shelegeda

The article deals with basic definitions of "accounts receivables" and "accounts payable". Characterized types of policies regarding the formation and collection of receivables. Analyzed main directions and tools for managing debts of utilities complex. Lent recommendations on the application of the principles of debt management in enterprises of utilities complex.

Keywords: accounts receivable, accounts payable, utilities complex, debt management of utilities complex, reserve of doubtful debts.